

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

השירה והתורה

לפרשת וילך (על פי שיעורים של הרב אמנון בזק והרב יונתן גרוסמן)

ומכאן משמע שה"תורה" היא רשימת העדות, החוקים והמשפטים המובאת משם ואילך.

כך ניתן להבין גם את הפסוקים המובאים מיד לאחר סיומו של נאום המצוות, בתחילת פרק כ"ז, שבהם מצווה משה את בני ישראל לכתוב את דברי התורה על אבנים (דברים כ"ז, ב-ג):

"והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר ה' א-לוהיך נתן לך - והקמת לך אבנים גדלות ושדת אתם בשיד: וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך..."

המפרשים התקשו להבין כיצד כתבו על האבנים את כל התורה, מבראשית ועד דברים, והציעו פתרונות שונים. ראבי"ע (כ"ז, א) הביא פירוש שהכוונה לרשימה מצומצמת של המצוות: "ויאמר הגאון ז"ל, כי כתוב עליהם מספר המצוות, כמו הכתובות בהלכות גדולות בענין אזהרות, ויפה אמר". הרמב"ן (שם, ג) הוסיף: "וייתכן שהיו האבנים גדולות מאוד, או שהיה ממעשה הניסים". אבל אם נאמר שכוונה התורה היא לכתובת נאום המצוות בלבד – הרי שהבעיה הנ"ל מצטמצמת.

גם בהמשך הפרקים שלאחר נאום המצוות, מסתבר שהמילה "תורה" מתייחסת לנאום זה:

(דברים כ"ז, כו): **"ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם..."**

(דברים כ"ח, נח): **"אם לא תשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה, ליראה את השם הנכבד והנורא הזה, את ה' א-לוהיך..."**

מכאן, שגם הציווי האמור לגבי מלך (י"ז, יח): **"וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר"**

ואף הנימוק המובא לציווי זה –

"למען ילמד... לשמר את כל דברי התורה הזאת..." מתייחסים שניהם לנאום המצוות.

בפרשת וילך מסופר על כתיבת התורה (דברים ל"א, ט): **"ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה אל הפהנים בני לוי"**

המילה "תורה" חוזרת שוב ושוב בפרקי הסיום של ספר דברים, ויש לעמוד על השאלה – מה כוללת אותה תורה? על דרך הפשט, קשה מאוד להסביר שהכוונה לחמשת חומשי התורה, שהרי כתיבת ה"תורה" מוזכרת עוד לפני סיום חומש דברים, ומסתבר שפרקי הסיום של החומש עוד לא ניתנו באותו הזמן.

דיון הלכתי סביב משמעות המילה "תורה" נמצא בהקשר למצוות קריאת ספר התורה במעמד הקהל. ציווי זה סמוך לתיאור כתיבת התורה על ידי משה, שהובא לעיל (דברים ל"א, י-יא):

"ויצו משה אותם לאמר - מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסוכות: בבוא כל ישראל לראות את פני ה' א-לוהיך במקום אשר יבחר, תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם..."

מן המשנה בסוטה משתמע מה כלול ב"תורה הזאת" (משנה סוטה מא ע"א):

"וקורא מתחילת אלה הדברים עד שמע', ושמע', והיה אם שמוע', עשר תעשר', כי תכלה לעשר', ופרשת המלך, וברכות וקללות, עד שגומר כל הפרשה..."

כלומר, ה"תורה" כוללת כמה קטעים מחומש דברים, בדילוגים, אבל קשה למצוא להלכה זאת בסיס בפשוטו של מקרא. על דרך הפשט, נראה שמשמעותה של המילה "תורה" היא יותר מצומצמת, ומתייחסת לנאום המצוות, שהוא החלק המרכזי של חומש דברים (פרקים ה'-כ"ו). בפתיחה לנאום זה נאמר (דברים ד', מד-מה):

"וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל: אלה העדות והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל בני ישראל בצאתם ממצרים"

"השירה"

פרט לתורה, ישנו בפרשתנו ציווי לכתוב טקסט נוסף - השירה. לאחר הציווי על קריאת התורה, הקב"ה אומר למשה כי עם ישראל עתיד לחטוא, ולשם כך יש לתת לו את השירה (ל"א, טז-יט):

"ויאמר ה' אל משה - הנך שכב עם אבתיך, וקם העם הזה וזנה אחרי א-לוהי נְכַר הארץ... וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים, והסתרתני פני מהם והיה לאכל... ועתה פְּתוּ לַכֶּסֶף את השירה הזאת ולְמַדָּה את בני ישראל שימה בפייהם, למען תהיה לי השירה הזאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל".

כאן, לכאורה, משמעות המילה "שירה" נראית פשוטה למדי - שירת "האזינו", הסמוכה לפרק זה. ואכן, בתחילת שירת האזינו נאמר (דברים ל"א, ל):

"וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תָּמָם"

ובסופה נאמר (דברים ל"ב, מד):

"ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם...".

מה תפקידה של השירה? התורה עונה על כך בבירור (ל"א, יט-כא):

"ועתה פְּתוּ לַכֶּסֶף את השירה הזאת ולְמַדָּה את בני ישראל שימה בפייהם, למען תהיה לי השירה הזאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותינו, זבת חלב ודבש, ואכל ושבע ודשן, ופנה אל א-לוהים אחרים ועבדום ונאצונו והפר את בריתי: והיה כי תמצאן אתו רעות רבות וצרות - וענתה השירה הזאת לפנינו לְעֵד כי לא תשכח מפי זרעו...".

השירה אמורה לתפקד כ"עֵד", שיישאר עם בני ישראל גם בשנות החטא והצרות הצפויות, ומובטח לבני ישראל שהשירה לא תשכח מפי זרעם.

"על פי שני עדים... יקום דבר"

והנה, לאחר ציווי כתיבת השירה וביאור תפקידה, שוב חוזרת הפרשה אל ה"תורה", ומספרת שמה מינה אף אותה ל"עֵד" (דברים ל"א, כד-כז):

"ויהי ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תָּמָם: ויצו משה את הלויים... לקַח את ספר התורה הזה, ושמעתם אתו מצד ארון ברית ה' א-לוהיכם והיה שם בך לְעֵד: כי אנכי ידעתי את מְרִיךְ ואת עֶרְפֶךָ הקשה, הן בעודני חי עִמְכֶם היום ממרים הֵיְתָם עִם ה', ואף כי אחרי מותי".

בהמשך דבריו, נראה שמה חוזר לעסוק גם בעניין השירה (דברים ל"א, כח-כט):

"הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושְׁטִירְכֶם, ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה בם את השמים ואת הארץ: כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון, וסרתם מן הדרך אשר צויתי אתכם, וקראת אתכם הרעה באחרית הימים כי תעשו את הרע בעיני ה' להכעיסו במעשה ידיכם".

משה חוזר על דברי הקב"ה, שנאמרו ביחס לשירה, לפיהם בני ישראל עתידים לחטוא ולהיענש על כך. משה גם מציין שהודאות בכך שבני ישראל יחטאו מבוססת על התנהגותם השלילית עוד לפני הכניסה לארץ. אולם למרבה הפלא, משה אינו 'ממנה' כ"עֵד" את השירה, אלא דווקא את ספר התורה!

ומסביר הרב אמנון בזק שמסתבר לאמר, שמה הבין ששני הטקסטים - הן השירה והן התורה - צריכים לשמש כעדים, ו"על פי שני עדים יקום דבר". ברם, לא הרי עד זה כהרי העד האחר, ולכל עד ישנו תפקיד משלו. ה"תורה" היא מעין 'שטר התחייבות', שעליו חותמים בני ישראל ומקבלים על עצמם את האמור בו. התורה תשמש כעד בשעות הגורליות של בני ישראל, ותזכיר להם תמיד כי עליהם לקיים את כל המצוות אם ברצונם לשבת בשלווה בארץ המובטחת. ואכן, לאחר קריאת השירה חוזר משה אל ה"תורה", ומזכיר כי שמירתה היא הדרך היחידה להאריך ימים בארץ ישראל (דברים ל"ב, מה-מו):

"ויכל משה לדבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל: ויאמר אֲלֵהֶם - שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום, אשר תִּצְנֶן את בניכם לשמֹר לעשות את כל דברי התורה הזאת: כי לא דבר רַק הוא מכם כי הוא חייכם, ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה אשר אתם עֹבְרִים את הירדן שמה לרשתה".

'שטר החוב' הזה - ה"תורה" - מופקד בידי בני שבט לוי, כמייצגים את הקב"ה.

לשירה, לעומת זאת, יש תפקיד פעיל יותר. אין היא מונחת במקום מסוים, כשטר בבית גנזיו של בעל החוב, אלא היא נלמדת בעל פה על ידי בני ישראל - "שימה בפייהם". כדרך של שירות, הבנויות במשקל מסוים, קל יותר לשנן אותה על פה. בדרך זו תישאר השירה חתומה בתודעתם הפנימית של בני ישראל גם בשנות החטא והגלות. ביום מן הימים, כך מבטיח הקב"ה לבני ישראל, תתפרץ השירה מתוך תת-המודע של בני ישראל החוטאים ותחדור אל הכרתם הפנימית (דברים ל"א, כא):

"והיה כי תמצאן אתו רעות רבות וצרות - וענתה השירה הזאת לפנינו לְעֵד כי לא תשכח מפי זרעו"

בה כל העת, ואכן משה כותב את השירה ומלמד אותה מיד את בני ישראל. בניגוד לכך, התורה מורכבת יותר, מסובכת יותר, וקשה לזכרה על פה. יש להשקיע מאמץ ולמידה אינטנסיביים על מנת לשלוט בה היטב, ולא כל אדם מוכשר לכך. אין זה מקרה שעל התורה נאמר: "ויכתב משה את התורה הזאת, ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית ה' ואל כל זקני ישראל", בעוד שהפסוק המקביל לגבי השירה אומר: "ויכתב משה את השירה הזאת ביום ההוא, וילמדה את בני ישראל". התורה ניתנת תחילה ללוויים, נושאי ארון ברית ה'. חלק מתפקידם הוא להיות מורי הוראה בישראל (הרחבנו בדבר בתחילת השנה, בשיעורנו לפרשת ויגש), ועליהם לדעת ולשמור על התורה. כמובן שאין התורה בישראל מיועדת לחילה רק ליחידי סגולה בלבד, ואין היא מושא לאליטיזם דתי, ועל כן מצווה משה לתת את התורה גם לשאר זקני ישראל. אך עדיין הם נמצאים ברשימה לאחר הלוויים, ועדיין מדובר בזקני ישראל ולא בעם כולו. גם לבעיה זו מבקשת התורה לתת פתרון, והוא מעמד הקהל הנזכר מיד לאחר מכן. התורה, הנמצאת בתוך הארון לצד לוחות הברית, יוצאת משם פעם בשבע שנים ונקראת באוזני העם כולו. וגם במצות הקהל הכתוב מבקש להדגיש כי התורה איננה שמורה ליחידי סגולה, וכל העם צריך להכירה ולנהוג על פיה. ואולם, חובת הקהל מהווה פתרון לבעיה אמיתית שעלולה להיגרם. אדרבא, מתוך הקפדת הכתוב על כך שהתורה לא תהפוך לרכוש תרבותי של אליטה דתית אנו מבינים שקיים חשש כזה. בניגוד לכך, מיד לאחר כתיבת השירה מלמד אותה משה לכל ישראל. השירה נטועה בפייהם ובלבם של העם כולו. על כן נכתב עד זה בצורת שירה, מפני שקל לזכרה, וממילא הוא מהווה השלמה הכרחית לעד הקודם, לתורה. לסיכום, בראיה הזאת התורה והשירה אמנם אומרים את אותם התכנים, את תכני הברית, אך הם משלימים זה את זה. התורה מפורטת יותר, והשירה קלה יותר לזיכרון על ידי העם כולו.

על פי הסבר זה, לא ייתכן שנמצא הבדלים בין התורה לשירה, שהרי שני עדים אלו מעידים על אותו הדבר, על אותה הברית. אלא שלהפתעתנו דווקא ישנם תכנים שונים ב"תורה" וב"שירה", וכוונתי לסוגיית סיבת הגאולה. כיצד עם ישראל נגאל, או, ליתר דיוק, מדוע הוא נגאל? בפרשות שלפנינו שתי תשובות שונות לדבר. האחת-בפרשת נצבים, והשנייה בפרשתנו, פרשת האזינו.

החטא והגאולה בשירה ובתורה

בפרשת נצבים אנו קוראים (דברים ל', א-ג):

"והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה, אשר נתתי לפניך, והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר

השירה היא הערובה לכך שבסופו של דבר יגיע עם ישראל להכרה כי חטאיו גרמו לכל צרותיו (דברים ל"א, יז):

"ואמר ביום ההוא - הלא על כי אין א-לוהי בקרבי מצאוני הרעות האלה"

ההבדל בין התורה לבין השירה מתבטא במעמדו של יהושע ביחס לשתיהן. יהושע נזכר בפרקים אלו רק ביחס לשירה, ואילו ביחס לתורה - משה נותר לבדו. הדברים בולטים במיוחד בפסוקים שלאחר שירת האזינו (ל"ב, מד-מו):

"ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם, הוא והושע בן נון: ויכל משה לדבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל: ויאמר אלהם - שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום, אשר תצום את בניכם לשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת".

התורה היא שטר התחייבות, והיא נאמרה ואחר כך נכתבה על ידי משה כביטוי לברית שנכרתה באופן חד-פעמי באמצעות משה. השירה, לעומת זאת, עתידה ללוות את בני ישראל באופן פעיל לאורך ההיסטוריה, ועל כן גם המנהיג הבא - יהושע - קשור אליה באופן ישיר.

ראוי לשים לב שהתורה והשירה כרוכות זו בזו באופן מפתיע בפרקים ל"א-ל"ב. נציין את מבנה הפרקים על פי העיסוק בשני הטקסטים הללו:

1. התורה: כתיבתה והציווי לקוראה במעמד הקהל (ל"א, ט-יג).

2. השירה: כתיבתה, מעמדה כ"עדי" ומשמעותו (ל"א, טז-כג).

3. התורה: מיקומה, מעמדה כ"עדי" (ל"א, כד-כז).

4. השירה: הפתיחה, תוכן השירה והסיום (ל"א, כח-ל"ב, מד).

5. התורה: אזוהרה על חובת שמירתה (ל"ב, מה-מו).

מבנה זה מבטא באופן ברור את הקשר המהותי שבין שני העדים, למרות השוני שביניהם. מחד - המחויבות הבסיסית לאירוע חד-פעמי צריכה להיות מלווה בפן חווייתי, כדי לאפשר את המשכתה לאורך ימים; ומאידך - חוויית השירה היא חסרת משמעות אם אין היא כרוכה בנטילת מחויבויות כלשהן, שעליהן היא מבוססת. הצירוף של שני הגורמים - הוא אשר מבטיח ש"רוחי אשר עליך **ודברי** אשר שמתי בפיך - לא ימושו מפיד ומפי זרעך ומפי זרע זרעך, אמר ה', מעתה ועד עולם" (ישעיהו נ"ט, כא).

הרב יונתן גרוסמן מצע נקודת מבט אחרת על היחס בין השירה לתורה הקשורה לדגש החוזר ונשנה בפסוקים אלו שהוא ידיעת העם את השירה: המילים "שימה בפייהם" מורות כי על העם לדעת שירה זו על פה ולשלוט

גרידא), ואת הגאולה כאינטרס א-להי, שהאדם אינו משפיע עליו.

כיצד ניתן לתאם בין שני התיאורים הללו? או, במילים אחרות, מה היחס בין התורה לשירה?

הרב יונתן גרוסמן מציע לענות על השאלה הנ"ל בשתי רמות שונות. ברובד הבסיסי יש לומר כי אכן קיימות שתי אפשרויות לגאולה. האחת נובעת מתשובת ישראל, והשנייה, במקרה שישראל אינם עושים תשובה, נסמכת על חילול ה' ומכוננת גאולה אחרת (הגאולה המתבצעת בשל חילול ה' שנגרם בגויים ואינה נובעת מתשובת ישראל היא גאולה של דין, והיא שונה בתכלית מגאולה של רחמים במקרה של תשובה. דוגמא מובהקת לגאולה כזו ותוצאותיה אנו פוגשים אצל יחזקאל, בעיקר בפרק ל"ו). בתורה, המפורטת יותר, ישנו תיאור של הבחירה שבפניה ניצב האדם, ואילו בשירה הלירית, הקצרה והישירה, ישנו תיאור המשלים את תיאור הגאולה הראשון, ומצביע על האפשרות השנייה לגאולה.

אולם כאמור, תשובה זו כשהיא לעצמה אינה מספקת, מפני שלא רק תיאור הגאולה שונה בין שני העדים אלא אף תיאור הבחירה והחטא. ועל כן, ייתכן שעלינו לומר כי זהו רובד שני של דיון, וכאן, בשירת העתיד האחרונה, המסיימת את התורה, מבליט הכתוב שני מעגלי הנהגה א-להית: מעגל אחד, הקשור והנשען על בחירת האדם, נובע ממנו ומגיב לו (והוא המתואר ב"תורה"); והנהגה שנייה, שהיא מעגל כללי יותר, הקשורה לתכנון הסטורי רחב שנים של הקב"ה, שבו תכניתו עתידה לצאת לפועל ללא קשר למעשי האדם (והיא המתוארת ב"שירה"). אמנם, נראה כי שני מעגלים אלו סותרים זה את זה. בחשיבה רציונלית פשוטה אכן קשה לשלב את שני מעגלי הנהגה האלו, אך אצל תמים דעות ושופט צדק, מה שנראה כשני הפכים מתארגן לצדק א-להי כולל ומתאחד. אם אמנם שירת האזינו מהווה עדות על צורת הנהגה אחרת של הקב"ה, אזי אין מדובר כלל בשני עדים זהים המעידים על הברית. התורה הכתובה אמנם מתפקדת כברית על התכנים המופיעים בה, אך השירה מהווה עדות על כך שהקב"ה מנהיג את עולמו על פי סדר מתוכנן מראש ועל פי תכנית א-להית שעתידה לצאת לפועל.

"או על פי שלשה עדים יקום דבר"

לסיום, יש לציין כי ישנם עוד שני עדים בפרשיות אלו (דברים ל"א, כח-כט):

"הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם וש'טריכם, ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה בס את השמים ואת הארץ: כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון,

הדיחך ה' א-להיך שמה. ושבת עד ה' א-להיך ושמעת בקלו, ככל אשר אנכי מצוך היום ובניך בכל לבבך ובכל נפשך. ושב ה' א-להיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' א-להיך שמה."

על פי פסוקים אלו, כלומר על פי "התורה", הגאולה תלויה בתשובה. רק לאחר ש"ושבת עד ה' א-להיך ושמעת בקלו" יזכה עם ישראל לגאולה: "ושב ה' א-להיך את שבותך ורחמך".

בניגוד לכך, בפרשת האזינו אנו שומעים על טעם אחר לגאולת ישראל (ל"ב, כו-כז):

"אמרתי אפאיהם

אשביתה מאנוש זכרם.

לולי כעס אויב אגור,

פן ינכרו צרימו

פן יאמרו ידנו רמה

ולא ה' פעל כל זאת."

כלומר הסיבה המופיעה בשירה היא חילול ה'. בין אם ישראל עושים תשובה ובין אם לאו, עתיד ה' לגאלם בשל חילול ה' שנגרם בשעה שאויבי ישראל חושבים שבכוחם שלהם הם הביסו את ישראל, עם ה', בקרב, וממילא הם סבורים שגם הביסו, חלילה, את א-להי ישראל. מסקנה שכזו יש למנוע, ועל כן עתיד ה' לגאול את ישראל ולהינקם מאויביו.

ונשאלת השאלה, אם אמנם שני העדים המלווים את הברית - התורה והשירה - מעידים על אותה הברית, כיצד זה ישנו מצב שבו יש פער בין שני העדים? כיצד זה טוענת "התורה" כי הגאולה תלויה בתשובה, ואילו השירה טוענת כי הגאולה נובעת מחילול ה' ואינה קשורה במעשיהם של ישראל?

הבדל משמעותי בין התורה והשירה הוא שספר דברים כולו, ובעיקר פרשות הברית (כי תבוא ונצבים), מציב כל העת שתי אפשרויות (דברים ל' טו-יט)

"ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב, ואת המות ואת הרע"

והתורה דורשת מן האדם ומעודדת אותו לבחור נכונה:

"ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך"

לעומת זאת, שירת האזינו אינה מותירה מרווח בחירי האדם. את החטא היא מתארת כדבר צפוי מראש, ואף הגאולה מופקעת מרשותו של האדם ומתנהלת כמעט באופן דטרמניסטי. אם 'נצבים' הציבה בפנינו את החטא כאפשרות שיש להימנע ממנה ואת התשובה (וממילא הגאולה) כדבר שיש לבחור בו, הרי ששירת האזינו מתארת את העם כחוטא (ואינה מציגה זאת כאפשרות

הכפולה שכרת משה עם בני ישראל כפי שראינו בשיעור לפרשת "כי תבוא". בפרשת כי תבוא מופיעה רשימת ה'ארורים', המבטאת את החובה לקבל את המצוות מתוך חיוב קבלת עול מלכות שמים בלבד. לאחר מכן מופיעה רשימת הברכות והקללות, המבטאת את הקשר שבין קיום המצוות לבין התנהלותו של עולם הטבע. ומציע הרב אמנון בזק, שחלוקה זו קשורה גם לעדים השונים: שני העדים הראשונים - התורה והשירה - מייצגים את החוזה שבין הקב"ה לבין עם ישראל. לעומתם, שני העדים האחרונים - השמיים והארץ - מבטאים את דרכו של העולם, המתנהל על פי התנהגותם של בני ישראל. גם לו הייתה אפשרות שהשירה תישכח ושפר התורה ייעלם - עדיין ישנה בחינה המבססת את קיום המצוות על הדרך לחיות חיי ברכה בעולם, ודרך זו מיוצגת על ידי השמיים והארץ

וסרתם מן הדרך אשר צויתי אתכם..."

ואכן, כדרכם של עדים, האמורים להיות נוכחים בשעת ההתחייבות, גם שירת האזינו נקראה בפני שני העדים (דברים ל"ב, א):

"האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי".

אין זו הפעם הראשונה שבה משמשים השמיים והארץ כעדיו של משה. כבר בסיום הנאום הראשון של משה נאמר (דברים ד', כה-כו):

"כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ, והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל ועשיתם הרע בעיני ה' א-לוהיך להכעיסו: העידתי בכם היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון מהר מעל הארץ אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה, לא תאריכין ימים עליה כי השמד תשמדון".

גם בפרשת ואתחנן, השמיים והארץ הם עדים לתגובה הצפויה של הקב"ה על השחתת דרכיהם של בני ישראל. בדומה לכך, אף בסיום פרשת ניצבים נאמר (דברים ל', יט):

"העידתי בכם היום את השמים ואת הארץ, החיים והמות נתתי לפניך - הברכה והקללה, ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך".

לשם מה יש צורך ב'עדים' אלו?

אפשרות נוספת להסביר את תפקיד השמים והארץ הוא שהשמים והארץ מעידים על הברית מפני שהם נוטלים חלק מכריע בקיומה - בשכר ובעונש הנלווים לברית. כך מסביר החזקוני:

"את השמים ואת הארץ - הן לטובה והן לחילוף: אם תשמרו מצוות - ונתתי גשמכם בעתם ונתנה הארץ פריה, ואם תעברו מצוותי - יד העדים תהיה בכם בראשונה, כדכתוב: ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה"

רש"י עונה על השאלה בשני אופנים, האחד דומה לדברי החזקוני הנ"ל והאחד שמדבר על נצחיות הברית (רש"י ל"ב, א)

"ולמה העיד בהם שמים וארץ? אמר משה: אני בשר ודם, למחר אני מת. אם יאמרו ישראל: לא קבלנו עלינו הברית - מי בא ומכחישם? לפיכך העיד בהם שמים וארץ, עדים שהן קיימים לעולם. ועוד, שאם יזכו - יבואו העדים ויתנו שכרם, הגפן תתן פריה, והארץ תתן יבולה, והשמים יתנו טלם. ואם יתחייבו - תהיה בהם יד העדים תחלה: 'ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה', ואחר כך - ואבדתם מהרה על ידי האומות".

הרב אמנון בזק מציע את ההסבר הבא ליחס שבין השירה והתורה ובין השמים והארץ על פי רעיון הברית